

Časopis s podobami za slovensko mladino.

Štev. 8.

V Ljubljani, 1. avgusta 1895.

Leto XXV.

Spominčica
na grob
Andreju Praprotniku
umrlemu dné 25. rožnika 1895.

Za možem mož . . . Prav kot v jesenski dōbi,
Ko z zadnjim cvetjem se odeva grič,
Za drōbnim ptičem nas zapušča ptič,
Da zimskih vŕher se umakne zlōbi:
Takō izginja nam pod hladno rušo
Za možem mož, kō vse moči živiljenja,
Radosti zlate dni in dni trpenja
Posvetil domovini z vsō je dušo.
Sevé, sévé — nekdanjih lepih dnij,
Ko še Slovén je spoštoval Slovéna,
Krepila rod ljubavi moč jeklena
In ni ljubezen prazna bila pena —
Teh zlatih hipov, žalibog, več ni . . .
Junake pa minōlih dnij in dōb,
Možé častite, nam zasipa grob;
Njih blage duše iz solzâ doline
Tja gōri selijo se k božji zōri,
Kjer nehajo vsi trudi in napōri,
Kjer reva in slabost človeška mine.

Osulo komaj enkrat se je cvetje,
 Odkar, mladina, vzet ti bil vrtnar,
 A danes, glej, že drug ti varih vzet je,
 Ki ljubil te pristrčno je vsekdar.
 Beseda njemu sladka — domovina
 Izginila nikdar ni iz spomina —
 A v domovini vsej najdražja stvar
 To bila njemu ti si, o mladina!
 Učitelj bil je tvoj in bil ljubitelj,
 Do časne, večne sreče zvest voditelj.
 Zdaj pôgled v svet ti v zgodbi je ogrinjal,
 Zdaj pesmi te učil in opominjal —
 Oj pesmi té! . . Pastir jih peva v gôri,
 Prepevajo ob vôdi jih perice,
 Glasé iz ust vesele se terice,
 Učencev pevajo jih glasni zbôri,
 Popotnik peva jih na prašni cesti,
 Prepeva pevec jih na svetem mesti.
 V svetišči, dà! Ob lire sladkih glasih
 Pred skrinjo je zaveze v davnih časih
 Kraljevi David peval mile speve:
 Prošnjé in želje v njih je razodeval,
 Jehôvi svoje, ljudstva tožil reve;
 Takísto mož, ki šel je v kraj mirú,
 Kot David-pevec našega rodú,
 Pred skrinjo nove je zaveze peval,
 Ko v večno čast je matere Marije
 Posvetil cvetje svoje poezije . . .
 A ni le pevec bil in odgojitelj,
 Bil národa je svojega buditelj
 Iz mladih krepkih dnij do sivih lâs;
 Preglej probuje naše častne liste,
 Kar mesto hrani jih in trg in vas —
 Tam so začrtane namere čiste,
 Začrtano je vse, kar on je storil,
 Kar mislil, upal, delal in govoril.

Dovolj!

Kakó v trenutju pevec naj opoje,
 Kar storil mož je vse življenje svoje,
 Kakó oriše trude naj in boje,
 Kar jih prebil je iz ljubezni zgolj? —
 O blagi mož,
 Pod cvetjem rož
 Lahká ti rodne zemlje bodi ruša,
 Pri Bogu izpočij se, zlata duša,
 Od tamkaj duh nas blagoslavljalj tvoj!
 O zdaj še-le, ko več te ni med nami,
 Prebritko vsi spoznavamo s solzami,
 Kak biser izgubili smo s teboj.
 Počivaj v miru! — Ti pa, dobri Bog,
 Ki Te Očeta kliče zemlje krog,
 Ki večno vodiš narodov usode,
 Dodeli nam, da vsak med nami bode
 V življenja odločilni bôrbi tej,
 Kot bil služabnik Tvoj je — naš **Andrej!**

Andrej Praprotnik.

Povesti iz avstrijske zgodovine.

(Piše Al. Stroj.)

VII.

Friderik IV., Tirolski.

Mej vsemi vladarskimi rodovinami na širnem svetu je pri podložnikih najbolj priljubljena slavna habsburška rodovina. Zgodovina vseh stoletij nam podaja za to mnogo vzgledov; najlepši dokaz pa so nam dobri Tirolci, ki zlasti Friderika IV. nikdar ne morejo pozabiti.

Friderik IV., brat Ernsta Železnega, je vladal na Tirolskem od l. 1406 do 1439. Bojevati se je moral z Bavarci, Švicarji in Benečani. Tudi nemškemu cesarju Sigismundu se je zameril, ki je zato v Kostnici z njim ravnal, kakor da je bil njegov ujetnik. Friderik pa uide iz zapora in se napoti — preoblečen kot godec — mej zveste Tirolce.

Utrujen od dolgega pota pride v temni mrzli noči do mesteca Bludenc na Predarlskem. Mestna vrata so že bila zaprta; hud mraz in lakota sta pa prisilila Friderika, da je močno udaril nekaterikrat na-nje s trkalcem, da bi zbudil vratarja. Zvesti čuvaj nezaupljivo pogleda skozi linico in nekaj nejevoljen vpraša:

»Kdo je? Pošteni meščani ne pohajajo tako pozno okolu.«

»Ubog godec prosi prenočišča pri gostoljubnih meščanih«, ponižno odgovarja Friderik.

»Godca sedaj ne maramo, ker žalujemo za dobrim vladarjem Friderikom«, méni vratar, vendar odpre nekoliko vrata, da bi natančneje pogledal popotnika.

»Povejte mi svoje ime! Morda ste celo ogleduh sovražnikov našega dobrega vojvode. Potem se zastonj trudite, da bi prišli v Bludenc.«

Friderik na te besede ni odgovoril, a hvalil je Boga, da so mu podložniki tako iz srca udani. Vratar ga je hotel še naprej izpraševati, a prav tedaj pride mimo nočni čuvaj, ki je bil zunaj mesta, in jame bolj natanko ogledovati popotnika, ki ga vratar noče spustiti v mesto. Nočni čuvaj pa spozna Friderika. Prestraši se tako, da mu bradnica (helebarda) pade skoro iz rok, in začne klicati: »Vratar, vratar, odpri! Naš milostljivi vojvoda je tukaj! In ti mu hočeš vrata zapreti! Varuj se, da te še nocoj ne ukaže obesiti!« Po teh besedah poklekne pred Friderika. Toda vojvoda ga hitro kvišku dvigne in smehljaje tolaži preplašenega vratarja, rekoč: »Ne bojte se! Friderik Tirolski nikogar ne dá obesiti, ki tako zvesto spolnjuje svojo dolžnost.«

»Oprostite, nisem spoznal svojega milostljivega vladarja«, opravičuje se vratar, odpre vrata na stežaj in se globoko prikloni Frideriku. Nočni čuvaj potem spremlja vojvodo do najimenitniše gostilnice v mestu, kjer mu kolikor mogoče postrežejo; drugi dan ga pa navdušeno proslavlja vse mesto in mu napravi veliko gostarijo. Friderik je povabil tudi zvestega vratarja in pri obedu pripovedoval dogodke prejšnjega dne.

Ker Friderik še ni bil prepričan, da so mu podložniki povsod tako udani kot v Bludencu, ni si upal precej javno nastopiti, nabrati vojsko in iti z njo zoper sovražnika. Hodil je dalj časa nepoznan po Tirolskem, da do dobrega spozna svoje podložnike.

Neke nedelje popoldne pride napravljen kot romar v vas Landek. Bilo je cerkveno žeganje. Pod lipo blizu cerkve je bila zbrana obilna množica; spredaj na lesenem odru so stali kmečki igralci, ki so peli pesni ali pripovedovali slavne dogodke. Friderik nekaj časa zvesto posluša. Potem si izposodi od blizu stoječega pevca mandolino, stopi na oder in pripoveduje zgodbo o dobrem vladarju, ki ga je ljudstvo ljubilo, sovražniki njegovi pa zalezovali, ujeli in zaprli. Zvesto je ljudstvo poslušalo romarja, ki je nekaj

časa pripovedoval, nekaj časa pa opeval slavna dela vladarjeva. Zdelo pa se je poslušalcem, da romar ni navaden igravec. Ptuji pevec na to pripoveduje, kako je oni dobri vladar ubežal iz ječe, kako je ljubil svoje podložnike in kako so mu bili oni udani. Nobeno oko ni bilo suho; otroci in žene, starčki in možje so jokajoč klicali: »Tako se godi našemu dobremu Frideriku!«

»In tukaj je on!« pravi nato Friderik, odgrne svoj romarski plašč in pokaže se dragocena vojvodska obleka. Udano ljudstvo je bilo do solz ginjeno, ko je videlo ljubljenega vladarja; bližje stoječi pa se približajo Frideriku, dvignejo ga na svoje rame in ga nosijo po vasi Landek. Zbrano ljudstvo ga navdušeno pozdravlja. Vsi mu obljubijo neomahljivo zvestobo.

Tako je bil Friderik prepričan, da so mu Tirolci iz srca udani. Začel je nabirati vojakov in kmalu ukrotil neubogljive plemenitaše v deželi. Pomiril se je tudi s cesarjem Sigismundom in odslej je skrbel samo za blaginjo ljube mu Tiroške in zvestih podložnikov.

Hvaležni Tirolci ga še sedaj ne morejo pozabiti. V Inomostu je vojvodska palača, ki jo je dal sezidati Friderik. Palača ima pozlačen bakren pristrešek, ki je znan pod imenom »zlata strehica«. Ljudstvo pripoveduje, da jo je dal narediti Friderik, da bi osramotil svoje sovražnike, ki so ga zaradi njegovih nesreč imenovali Friderika »s praznim žepom«.

Iz naše vasice.

(Piše Janko Barlé.)

XXV.

Moj Bog, tega si pa vender nisem mislila, da bom to dočkala«, govorila je pod hruško stara Katarina in še dosti ročno lupila krompir in ga metala v veliko skledo, da tako pomore gospodinja pripraviti večerjo. Kdo bi znal, kako se je pisala, saj je ni nihče drugače klical kot za staro Katarino in pri Mlačanovih je bila, odkar pomnim. Zgovorjenega ni imela sicer ničesar, vendar ga ni bilo, komur bi bila na poti tam v oni mali sobici pod streho. Za veliko delo res ni več bila, noge so ji slabele, suhe roke so se ji tresle in oči so jo že precej zapustile — vendar pri domu je še vedno kaj postorila. Varovala je otroke, podila kokoši iz veže, pomagala materi v kuhinji in prebiralala jagode na debelem molku. Pod župnijskim zvonom ga ni bilo, kdor bi bil sovražnik dobri starici.

Ej, ni se ji hotelo nekaj vjemati tistega popoldne. Majala je večkrat z glavo, ponehala lupiti krompir, ustnice so se ji nabrale na smeh in zopet je dejala:

»No, tu vidim, da me Bog res ljubi, ker mi je dal dočakati to veselje. Kolkokrat sem ga ujčkala na teh le svojih starih rokah in glej, jutri bode novo mašo bral. Ej, dober otroček je bil vedno. Bog mu daj zdravje.«

Tako je modrovala starica pod Mlačanovo hruško, pri fari so pa peli zvonovi, da je bilo veselo slišati, a gori na hribcu nad vasjo zagrmel je po-

gostoma mogočen strel. Kaj ne bi, saj je pač trebalo daleč okrog oznaniti, da slavi naša vasica vesel, redek dogodek: prihodnjega nedeljskega dné bode Orehovčev gospod Jožek prvikrat slovesno pel-sveto mašo v domači cerkvi. Kdo bi ne bil tega vesel, posebno, ker se je taka slovesnost tako poredkoma slavila v naši vasi.

In res je zavladalo že tistega popoldne obče veselje v celi župniji, posebno pa v naši vasi. Gospod Jožek je bil povsod zelo priljubljen in staremu in mlademu dober znanec. Ko je prihajal domov na počitnice, stopil je v vsako hišo, stisnil vsakemu prijateljski roko, imel za vsakega prijaznih besedij, bil je povsod domač. Sam kmetiški sin, imel je srce široko odprto za vsakega kmeta, nasvetoval mu je marsikaj in posodil mnogokatero knjigo. Posebno je pa spoštoval starčke in starice in presedel pri njih v poverljivih pogovorih marsikatero popoldne. Vse je želelo dobremu gospodu, da čim preje dovrši svoje nauke in postane duhovnik. A če je sedaj nastopil ta zeleni čas, je pač lahko umljivo, da je vzrojila vsa vas.

Nova maša, nova maša — srečen, presrečen dan, kdo se te ne bi veselil? Srečna vasica, kjer se pogostoma slavi ta dan!

Onega sobotnega popoldneva ga pač ni bilo v naši vasi, kdor bi držal roke križem. Ej, bilo je vendar toliko očistiti in pospraviti, da nikoli tega. Hiše so se že nekoliko tednov popreje pobelile, a zdaj jih je trebalo še nekoliko okrasiti. Deklice so okrasile okna z najlepšimi cveticami, kar so jih imele, gori na streho pričvrstila se je na marsikateri hiši zastavica, pred hišami se je vse lepo pomelo, a pred slavljencevo hišo, pred župniščem in pred cerkvijo so pa fantje postavili visoke, lepo okrašene mlaje. Kaj pa še-le cerkovnik Martinek, ta je imel dela, ta. Trebalo je cerkev okrasiti kot na Božič ali Velikonoč, in kar je cerkev najlepšega premogla, vse se je moralo prirediti, naj se vé, kje se slavi nova maša!

Porodil se je naposled slavnostni dan, lep, jasen in solnčen, za kar je vsaki že dolgo popreje prosil. Od vseh stranij so hiteli ljudje v praznični obleki. Prihajali so ne samo iz domače, nego iz vseh okolnih župnij, saj mi je često rekla moja stara mati, da naj se nobeden ne kesa, da je prišel na novo mašo, pa če bi prišel tudi od tako daleč, da je potoma raztrgal nove čevlje, ker je nova maša velik dar božji. Vsakemu je kipelo srce velikega veselja in vsaki je težko pričakoval trenutka, ko bode prvikrat zagledal mladega gospoda pred žrtvenikom Gospodovim.

Malo je spala tiste noči stara Katarina. Usta so ji šepetala pobožne molitve, molila je za novomašnika, za-se in za vse dobre ljudi. Težko je pričakovala jutra. Jedva se je oglasilo slovesno jutranje zvonenje, že je bila na nogah. Oblekla je praznično oblačilo in zavezala si na glavo črno svileno ruto. Odprla je zabojček, v katerem je hranila svoje stvari, in dolgo je v njem nekaj iskala. Naposled je vendar našla, prav na dnu zabojčka, bila je stara šmarna petica, skrbno v papir zavita.

»To-le bode pa za darovanje« — govorila je sama s seboj — »naj se spomni kdaj pri sveti maši stare Katarine, katera ga je večkrat kot otroka pestovala.«

Doma ni imela več miru, odpravila se je počasi v cerkev. Dolgo je bilo še do slovesnosti, pa kaj to nji; sela je tam v klop in molila, saj ji je bilo tako ugodno, kadar je mogla lepo tiho prebirati molek. Ej, dobra starica je bila stara Katarina.

Prišel je naposled zaželeni trenutek. Ej, bil je to slovesen čas, kakoršnih je malo videla naša vasica. V dolgem sprevedu je korakal v družbi mnogih duhovnih gospodov gospod novomašnik v cerkev. V zvoniku so pritrkavali, streli so pokali in orglje so bučale, da je vsakega obvladalo neko nenavadno slovesno čustvo. In ko so pevci zapeli lepo pesem nepozabnega Riharja:

»Novomašnik bod' pozdravljen,
Od Boga si nam poslan«,

tedaj je pač vsako srce zahvaljevalo Boga za srečo, katero je podelil novomašniku in ž njim njegovi rodni vasici. Pač so v vsaki duši odmevale besede: »Slava Bogu na višavi«, katere je novomašnik prvikrat zapel. A ko je častitljivi gospod župnik, kateri je bil novomašnika oblit s krstno vodo in kateri mu je bil prvič podelil v sv. obhajilu Jezusovo telo, začel govoriti, tedaj ni pač več nobeno oko ostalo suho. Stari Orehovec je bil trd mož in vendar je plakal kot malo dete. Kako bi se pač veselila dobra mati, ko bi gledala svojega Jožka pred žrtvenikom, ali nje že dolgo ni bilo med živimi. Saj se je pa v nebesih veselila sreče, katera je našla njenega sina — da je postal služabnik Gospodov.

Kaj bi dalje opisoval lepo slovesnost, vsega tako ne bi mogel opisati. Gospodu novomašniku bode izvestno vedno ostala v spominu, a tako tudi vsem onim, kateri so bili ondukaj zbrani.

Otroci moji, mladi ste in le Bog vé, kaj bode še vse iz vas. Uverjen sem, da bode marsikateri izmej vas, kateri bodete to brali, postal duhovnik in jedenkrat ravno tako pel novo mašo v domači vasici, kakor jo je pel Orehovčev gospod. Toda vsi ne bodete postali duhovniki, ker to tudi ne more biti. Vendar če to tudi ne postanete, bodite vedno dobri, pobožni in pošteni. Bodite potem, kar vam drago, če ostanete takovi, bodete sebi v srečo in zadovoljstvo, a starišem in domovini pa v veselje in ponos.

Ptičar.

(Povest. — Piše Basnigoj.)

(Konec.)

VII.

Gene je že služil dve leti na Koroškem za pastirja. Mnogo grmovja je prelezel, ko se je plazil za ovčami in kozami, mnogo jerbasov je spletel in, kar je poglavitno, privadil se je dela in resnega življenja. Tudi Tonček je doslužil tuji kruh v Ziljski dolini. Naučil se je celo nekoliko nemščine,

da bi ga ne bil mogel z lahka kdo po nemško prodati. Zato so želeli oče, da se Tonček vrne. Njemu samemu je bilo pa to tudi po godu. Ulčar je moral zopet preseliti Tončka s Koroškega domov.

Semenj je bil tiste jeseni v Beljaku. Prignali so mnogo živine na prodaj od raznih krajev, Rožani in Ziljci, od Vrbskega jezera in dravske doline. Kupei so vpili in se prepirali za ceno. Ta je hvalil, drugi je zopet grajal in tako ni bilo besedovanja ne konca, ne kraja. V tem živem vrtincu se je sukal tudi Ulčar. On je seveda moral biti in vsakem semnju. Ali danes je skoro bolj gledal po ljudeh, kakor po konjih. Videlo se mu je, da nekoga išče. Večkrat je tudi prašal tega in onega Ziljca, je-li kaj videl Dragana. »Videl, kaj pada; ne more biti daleč«, odgovarjal mu je marsikdo. Ali dasi ni bil daleč, Dragana vendar ni mogel dobiti.

Ko išče Ulčar Dragana, pride med živino do moža, ki je prodajal par volov. Ulčar jih ni mislil kupiti, ker je kupčeval le s konji. Prašal je pa vendar, koliko jih mož ceni. Prej mine čas, če se malo pobeseduje. Ko govorita moža, spozna Korošec hitro Ulčarja, da je Kranjec. Zato zastavi besedo in ga popraša:

»Ali greš iz Beljaka naravnost domov?«

»Domov, domov, kam pa. Čim prej, tem bolje. Korošci ste tako trdi za kupčijo, da ne daste človeku nič zaslužiti.« Tako se je šalil Ulčar.

»Ce greš domov, pelji s sabo tega-le dečka na Kranjsko. Za pastirja je bil, pa koše je pletel. Unega leta ga je prineslo čez gore. Zgubil se je. Potem sem ga pa jaz vzel, ker ni imel nikamor.«

Ulčar pogleda dečka. Zdi se mu, da je že nekje videl ta obraz. Ali kupec vidi mnogo obrazov in deček je dečku podoben, zato si ni dalje belil glave, ga-li pozna ali ne.

»Peljem ga lahko, samo kam?«

»To bo že povedal Cene sam«, méni Korošec, »da ga le čez Koren spraviš.«

Ime Cene je zopet vzdramilo nek spomin v Ulčarju. Pogledal je še jedenkrat bistro dečka in mu dejal:

»Pa ne, ko bi bil ti Ažmanov?«

»Ažmanov sem, da«, odgovori Cene.

»Poglej ga no, zakaj te pa ni bilo domov? Mati so tako dolgo žalovali po tebi, da so . . .«, tu mu je beseda zastala in zaobrnil je govor tako, da je rekel, »no, vsi smo mislili, da te je kaj snedlo. Hvala Bogu, da si se dobil. Sedaj greš z menoj!«

Cene se je takoj poslovil od svojega dosedanjega gospodarja in šel z Ulčarjem. Ulčar je hodil še nekaj časa po sejmišču. Kupil je tri konje, dobil je tudi Dragana in Tončka. Ali sta se gledala Cene in Tonček! Kdo bi bil mislil, da se snideta v Beljaku? Prej sta bila oba poredna ptičarja, ali sedaj sta okusila tuji kruh in spoznala, da je bolje biti priden in poslušen ter ostati doma, kakor nagajati starišem, potem pa jesti pri tuji mizi! Sedaj se nista menila za Ulčarja več kot toliko, da ga nista zgrešila med množico. Oba sta imela mnogo povedati — in oba sta povedala drug drugemu tudi

trdne sklepe, da bosta odslej živela pridno in delala marljivo. — Sredi popoldne so zajahali Ulčar, Cene in Tonček vsak jednega konja in šli polagoma proti Korenu. Drugi dan so prišli domov. Tončka so gledali bratci in sestrice, ker je bil tako velik. Ves drugačen je bil kot nekdam. Celo govoril je malo po koroško, da so ga dražili domači. Mati so bili zopet srečni in veseli, ko so imeli vse otroke pri sebi. Na dolgo in široko je moral Tonček povedati vse, kako je daleč po svetu, kaj da je videl in skusil. Tončkova vrnitev je bila vesela zanj in za domače. Kaj pa Cenetova? Tudi njemu je utripalo srce, ko se je bližal rojstni hišici. Nabiral je v duhu besed, kako bo pozdravil mater, kako jih lepo prošil odpuščanja za vse, kar jim je prizadejal hudega. S tresočo roko je pritisnil kljuko in odprl vrata. Toda tiste, po kateri je hrepenel, ni bilo v sobi. Tuji, neljubeznivi obrazi so ga pozdravili in mu skoro pokazali vrata misleč, da je nadležen potnik, ki jih bo prošil milodara.

»Kje so pa mati?« vpraša skromno Cene.

»Čegava mati?« ogovori ga dokaj neprijazno postaren mož.

»Moja, saj so tukaj stanovali.«

»Tvoja — Ažmanova, ne?«

»Da, tako se jim je reklo.«

»Tam-le, vidiš, za cerkvijo stanujejo sedaj. Tja jih pojdi iskat!« Mož pokaže Cenetu skozi okno na pokopališče.

Tega Cene ni mislil. Kakor bi mu bil zasadil nož v srce, tako ga je zbolela ta beseda. Solze so se mu ulile in kar šel je na pokopališče. Tam je med grobi poiskal materino gomilo in jokal dolgo dolgo — solze kesanja, žalosti in ljubezni.

* * *

Zgodnje so bile skušnje za oba, za Tončka in Ceneta. Ali koristile so jima mnogo. Tonček je sedaj vrl in priden gospodar, Cene pa vaški pastir. Po letu pase, po zimi pa plete jerbace in koše. Otroci se radi zbirajo pri njem. Cene jim pripoveduje, kako je zašel in kako je pasel po Koroškem. Pogosto pa ponavlja: »Če hočete sami sebi prav, nikar ne bodite ptičarji, kot sem bil jaz.«

Naša šola.

(Mladostni spomini; spisal Dobrávec.)

(Dalje.)

Zga tisti dan je bila stvar dognana. Samo Lenčkova Katinka je bila še prašana, če je bil pastir Andrejec včeraj popoludne doma. Rekla je, da ne vé; to pa vé, da so pravili Ivaničeva mati sinoči, da je bil deček ves dan v postelji za pečjo.

To spričevanje, kakor smo vsi vedeli, da je resnično kot beli dan, pomagalo je pač toliko, kakor prav nič. Janko je ostal lažnik, dokler se stvar ne obrne kam drugam; le kazen mu je še prizanesel gospod Brne, dokler se natančneje ne prepriča sam.

Nam vsem je bilo žal, da je zabredel Janko v tako sramoto, in ko smo se vračali domov, prijel je lažnjivca Rogljev Vladko prav trdo, tudi Janko mu je očital laž. Nihče ni hotel iti poleg njega. Pastir je začel razgrajati in nas zmerjati, mi smo pa vtaknili glave skupaj ter primerjali izdelke šolske naloge, katero nam je bil ravnokar popravljeno vrnil gospod Brne. Bili so računi, in nikdo izmed nas se ni mogel pohvaliti, da je izvršil nalogo popolnoma dobro. Le Baličevega Lojzeta naloge nismo še obsodili. Gospod učitelj mu je nekaj ukazal narediti, ko smo se mi usuli iz šolskega poslopja. Ni ga bilo še za nami, dasi smo se vsi ozirali, kedaj priteče. Pastir je že zginil za oglom v Lenčkovo hišo, ko jo pripiha Lojze za nami. Ni se hvalil, vendar je dovolil, da smo pogledali in s svojimi primerjali tudi njegov izdelek. Res, bila je naloga brez pogrška in snažna kakor malokatera. Radovoljno smo priznali vsi, da je Lojze v resnici zaslužil naboljši red, namreč: »prav dobro.«

Nihče se ni več zmenil za pastirja.

Toda tisti petek potem nam je vendar huda predla. Lenčkov Andrejec nas je vse zatožil, niti domači hčerki Katinki ni prizanesel. Tudi o nji je povedal, da ga je sramotila in zmerjala po poti, ko se je zadnji torek vračal domov; mi drugi pa, rekel je, da smo metali celo kamenje za njim vsi, naj-huje pa Ivanič Janko.

»Janko, povej, kako je bilo?« velel mu je gospod Brne.

»Jaz sem rekel, da je lažnjivec, potem sem pregledaval računsko nalogo.«

»Kamenjali so me vsi«, toži pastir.

»Kdo vsi?« praša gospod učitelj tako naglo, da Andrejec ni utegnil premišljati. To je spravilo malopridneža v zadrego. Premišljal je, pa ne dolgo. Po svoji navadi si je naglo pomagal iz zagate ter jel ročno naštevati imena nas vseh, prvega je pa imenoval Baličevega Lojzeta. Tedaj mu je nestalo tal pod nogami, zakaj zagrmelo je nad ubogo pastirjevo glavo, kakor da se bliža sodni dan:

»Kdo? — Alojzij Balič je pomagal meni tisto opoldne urejevati zvezke. Dohitel vas je gotovo še-le ondaj, ko si bil ti že doma.«

Pastir je molčal kakor zid in rdečica ga je prehajala. Skušal si je vendar še pomagati iz zadrege in popravil svojo poprejšnjo trditev s tem, da je imenoval Cerkovnikovega Tončka najhujšega razgrajalca in zmerjalca, a tudi sedaj je kakor prvič zagrmelo nad njim: »Lažnik! — Poglej, kako kratke noge ima laž, in pomni, da se z lažjo ne pride nikamor. Tonček ni bil niti v šoli isti dan.« — Spogledali smo se in dobro se nam je zdelo, da ni pastir ničesar opravil proti nam. Tudi gospod Brne se je ozrl po nas, in poznali smo, da je naših mislij, zakaj pogledal je Ivaničevega Janka, potem pa Lenčkovega pastirja rekoč: »Glej! danes se je pokazala resnica, da lažeš in da si lagal tudi oni dan, ko si zatožil Janka Ivaniča. Sam sem prašal njegovo mater in izvedel, kako debelo si se zlagal, a tudi brez tega bi lahko izprevidel vsakdo, da si lagal oni dan in lagal celo s tem, da so te kamenjali mej potjo. Sram te bodi! Fej, lažnik!«

»Janko, povej, kaj vam je govoril oni dan, ko ste šli domov?«

Bojazljivo in proseče ga je pogledal pastir, zakaj predobro je vedel, da ne pojde gladko že zastran lažij; če pa pove še Janko, potem bo danes zanj in njegovo lažnjivost pravi nesrečni dan. Pastir nam je namreč tisto opoldne, izbiral takšna imena in priimke, kakoršnih se še pri odraslih surovih ljudeh ne sliši vsak dan.

Janko molči dolgo časa.

Vsi smo vedeli, da ne mara povedati, ker se noče maščevati. Saj je dostikrat slišal v cerkvi, šoli in doma, da je najslajše maščevanje, če človek vsled krščanske ljubezni prizanese svojemu sovražniku.

»Zakaj ne poveš?« praša gospod Brne ostro.

Janko ni vedel, kaj bi rekel, in ko bi bil tedaj pogledal pastirja, molčal bi bil gotovo še dalje, zakaj Andrejca je bilo zelo sram in bled je bil kakor zid.

»Dostikrat ste nam že rekli, gospod učitelj«, dé Janko počasi in mirno, »da je grdo in grešno druge opravljati. Zato, oprostite, ne morem povedati.«

Tedaj se gospodu učitelju razjasni resni obraz, zadovoljno potaplja Janka po rami in pravi: »Lepo si povedal, sinko moj! Prav je to, da se nočeš maščevati. To me veseli. Tako početje je po božji postavi in sam Bog je bo poplačal.«

Pastir ni vedel kam pogledati.

Drugo uro so prišli v šolo duhovni gospod učiti krščanski nauk. Izvedeli so bili o Jankovem dobrem delu in pohvalili njegovo prizanesljivost in rekli, da si človek s takimi deli nabira zakladov za sveta nebesa.

Tudi mi smo se veselili, da je Janko tako modro ukrenil in ponosno smo se ozirali nanj; on je bil pa prijazen, ponižen in prizanesljiv kot prej.

Med žitom.

(Obraz iz prirode. — Spisal Vinej.)

Na obronku položnega hriba, pod zelenim gozdličem se razprostira žitno polje. Rahel vetrič se igra s temnozelenimi vejami visokih smerek in jelk, zamolklo šumenje in vršenje se čuje. — Veter ziblje tudi bujno žito na polju in vzbuja nekako škrtanje in polglasno šepetanje med valovito strnino.

Šumeči gozd in šepetajoče žito — kako sta si podobna!

Tam vitke smeroke z lepimi piramidnimi kronami, tukaj tenkorasla stebila s težkimi klasovi. V gozdiču brsti pod drevjem vse polno nižjega rastlinja in tudi poljska tla prepleta nebroy malih cvetlic.

»Plevel!« pravi kmetič ogledujoč zlatorumeno žito; a nedolžno, rdečelično dete, katero skaklja za očetom, stegne ročici proti njivi in presenečeno zavpije:

»Oče, cvetlice, cvetlice! Jej, jej, kako so lepe!«

Oče se pripogne in utrga nekaj cvetov.

»Sama hudoba je zasejala ta sitni plevel med pšenico«, zamrmra oče nejevoljno, ko podaja otroku drobne cvete.

»Oče, ne, ne, te lepe cvetlice je zasadil dobri Bogec«, odgovarja priprosto dete, ogledujoč mične rdeče in modre zvezdice. — Da, Bog, ljubi prijateljčki, dobri Bog je ustvaril tudi te cvetlice, čeprav so včasih kmetu nadležen plevel. Da cvetó najrajše med žitom, no, to bi se dalo nekoliko opravičiti. Cvetlice najbrže vedó, da je njihova obleka vsaj nekoliko lepša od obleke njihovih tovarišic. Znano jim je morda tudi, da je žito ljudem najkoristnejša rastlina. Da pa vkljub svoji koristi nima žito nikake lepote na sebi, morajo itak vedeti. No, kdo bi potem zameril malim cveticam, ako se v svoji postrežljivosti pridružijo žitu, nudeč mu svoj nakit. Revice seveda ne vedó, da s svojo uljudnostjo žalijo kmeta. Resnično: »Vsem se ne more ustreči.«

Vendar pa imajo te cvetlice tudi med ljudmi prijatelje. To so jim zlasti ljubi otročiči.

Le poglej ob nedeljah popoldne, ko se zbere vaška mladina ob strneni njivi, kako radost napravljajo te mične zvezdice nedolžni deci! Veselje in sreča se zrealita otrokom na obrazih, ko si vpletajo v zlatorumene lasce žarnorudeče purpelice in temnomodre plavice, ko si vijejo vence iz rožnonadutega slaka, ter si jih pokladajo drug drugemu na kodraste glavice. — Celo odrasli človek, stopajoč ob žitnem polju, utrga si rad mično cvetlico izmed žita. Z veseljem se spomni one brezskrbne dôbe, ko je še kot otrok tekal ob njivah ter si krasil glavo s cveticami.

Zatorej pa tudi zaslužijo priproste prijateljice žita, da si jih natančneje ogledamo.

Pred vsem moramo omeniti purpelicó ali divji mak (nemški: Klatschmohn). Ker je nekoliko večja od drugih in radi svoje žive barve dlje vidna, zapazimo jo že od daleč. Izvestno bi ji torej ne délo dobro, ako bi jo

potisnili nazaj, ko jo je celo priroda odlikovala z dolgim stebлом in živo barvo, da se bolj in dlje vidi iz žita.

Purpelica ima 30—60 *cm* dolgo, nekoliko ali nič razvejano steblo, katero pokrivajo tope kocinice. Listi so pernato zarežani in s ščetinicami poraščeni. Vsa rastlina je sinje barve in je napolnjena z belim mlečkom. Cveti izrastó posamezno na dolgih pecljih. Dokler niso popolnoma razceveli, podobni so drobnim jajčkom; nežno steblo se vpogiblje pod njihovo težo in cveti kimajo t. j. visé proti zemlji. A sčasoma se steblo okrepi, cvet se vzravna navzgor, dva zelena čašina lističa se odpreta in iz okroglega popka zažari rdeči cvet. V kratkem odpadeta čašina lista; venčevi listi izgubé gube in krasen cvet se nam smehljá nasproti.

Ves svoj kras skriva purpelica v cvetu, prav za prav v štirih škrlatno rdečih listih. To so oni žareči lističi, katere — kakor misliš — je prižgala purpelica pri žarnem poletnem solncu. Kakor plapolajoč zubelj se ti dozdevajo ti cveti, zibajoči se v rahlem vetriču. Toda kmalu dogoré ti plameni: v malo dneh se ospó venčevi listi in ostane le sama plodnica z mnogoterimi prašniki.

Gotovo si že trgal, mali čitatelj, purpelice. Dogodilo se ti je — prav dobro vem — da so ti pri tej ali oni, takoj ko si jo utrgal, odpadli cvetni listi. Izvestno te je nekoliko zjuzilo, ko ti je samo steblo z malo betico ostalo v roki. No sedaj se lahko prepričaš, da jeza ni prida. Imel si vsaj priliko ogledati si ono betico, kateri so dali učeni naravoslovci ime »plodnica«. Kaj ne, nekoliko je podobna jajcu na vrhu z malo strešico. Ta strešica ima na zgornji strani 13 ali 14 udrtin, podobna je zvezdi in se imenuje brazda. Kolikor je udrtin na brazdi, toliko ima plodnica predalov drobnih zrn — semen. Kadar seme dozori, naredé se pod vsako brazdino udrtino luknjice, kjer se usiplje seme iz plodnice.

Druga tovarišica žita je *plavica* (Kornblume). Jednoletna rastlina ima sivozeleno steblo, na katerem sedé ozki lističi. Marsikdo bi mislil, da je modra glavica, katero vidimo plašljivo zreti izmed žitnih stebel, jeden sam cvet. Kdor se je pa učil vsaj nekoliko rastlinstva, vé, da je plavičino cvetje sestavljeno iz mnogih cvetov. No, ker vsi ti cveti skupaj sedé ko v kakem košku, nadedi so učenjaki takim socvetjem ime »cvetni koški« in redu, kamor spada plavica, »socvetke« ali »košarice«.

Cvetni koški naše cvetlice imajo ovojek, sestavljen iz suhljatih, kožnatih lusk, katere se krijejo ko opeka na strehi. V cvetnem košku sedé dvojni cveti. Obrobni cveti so večji, imajo podolgasto plodnico, a nikalih prašnikov in pestičev, zato ne obrodé nikoli semen. V sredi koška sedeči cveti so manjši in mnogobrojniši. Pri natančnem opazovanju zapazimo v teh cvetih plodnico, pet prašnikov in dolg pestič; to so semenski cveti.

Kakor ni lepše rdeče barve ko barva purpelice, tako se ne more ponašati nobena cvetlica z lepšo modro barvo, ko plavica. Ako stopaš ob strnjeni njivi in opazuješ to krasno modrino, nehoté se ti zazdi, da se je navzela plavica od modrega nebesa te barve, katera ji tako lepo pristoji.

Ne sme se pa misliti, da sta purpelica in plavica naši domačinki; njuna domovina je jutrovo. Križarske vojske so nam z žitom prinesle tudi purpelico in plavico. — Sedaj še-le umemo srčno prijateljstvo teh rastlin. Sedaj nam je znano, zakaj se ne družita mični ptujki z našimi cveticami. Saj že njuna živa boja spominja na vshodni živelj, na pekoče jutrovo solnce.

Opazoval sem nekoč malo dete, ko je trgalo ob njivi cvetlice. Najprej je poseglo po purpelici, potem je utrgalo plavico in pridejalo obema še njivski slak. Z obema rokama je pritisnilo potem krasni šopek k sebi in teklo k materi, kažoč ji mične cvetlice.

Mamica se je nasmehljala in poljubila dete na žareče lice.

Kako lepo je pristojal šopek otroku! Živordeča barva purpelice se mu je zrcalila na mehkem licu, modrina plavice v malih očeh, a kri in mleko njivskega slaka po vsem obrazu.

Ker vem, malički, da ljubite tudi vi te tri cvetlice v šopku, pridružim naj tudi tukaj živobarvnima tujkama priprosto domačinko.

Njivski slak (Ackerwinde) ima dolgo, po tleh plazeče ali ovijajoče se steblo. Listi so pšičasti in podolgasti. Izza listov izrastejo beli, rožno naduti cveti, podobni lijaku, ter močno diše.

Narodne pripovedke in pesni se le redko pečajo s purpelico in plavico, menda zato, ker sta tujki. A o njivskem slaku se veliko pripoveduje in pôje med narodom. Naj navedem le jedno ljubeznivo legendo.

»Voznik je peljal voz vina po poljskem potu. Kar mu obtiči voz v mehki zemlji. Mož pa ni preklinjal, kakor imajo žalibog mnogi vozniki navado, marveč prosi Marijo pomoči. Marija se mu prikaže in mu pomaga spraviti voz na trdo pot. Iz hvaležnosti ji hoče dati požirek vina, a na svojo žalost zapazi, da nima kozarca. Marija pa se nasmehlja in utrga cvet njivskega slaka, v kateri natoči voznik vina. Od takrat«, pravi legenda, »nosi slak še vedno rdeče črte na belem vencu.«

Še veliko lepih cvetlic raste na polju, katerih vsaka ima svoje posebne znake in lepote. Zato pojdite, mali čitatelji, in opazujte božja čudesa v prirodi sami, kajti mrtva črka nikakor ne more predočiti Božjih stvorov v njih pristni, nedosežno lepi krasoti.

Posebno prijetno je na polju v večernem hladu, ko trepeče na nebu zadnji žarek zahajajočega solca. Kako trudno povešajo cvetlice svoje glave. Nekako dremotno te motri veliko volovsko oko (Wucherblume), s povešeno glavico dremlje črvivka (Gauchheil) in ljubeznivo se pozibava poljski ostrožnik (Rittersporn). Zaspajo brenči ob tebi pridni čmrlj. S pesnijo poljskega škrjanca zamrje cvrčanje ozbiljnega murna in ob jednom zaspri vse poljsko življenje. V slovo in nočni pozdrav ti še kličejo poljske cvetlice:

»Oni, kateri cvetlice na polju tako lepo oblači, tudi tebe ne bo pozabil!«

Svoboda.

(Basen.)

Potepeno ščene sreča mesarskega psa, vpreženega v težak voziček in ga pozdravi: »Dober dan, tovariš! Kakor vidim, ti nimaš prav nič dobrega življenja, saj ga pa tudi ne zaslužiš. Mi psi smo svobodno in plemenito pleme, stražniki človeškega rodu, a ti oskrunjaš našo svobodo, ti si nam drugim psom v sramoto. Krepak si kakor hrast, bil bi lahko prvi branik naših svoboščin, a žal, uklepati se daš v lance, robuješ kakor zadnja stvar na svetu. Pa poglej mene, živim ti noč in dan prost kakor riba v vodi, kakor ptica pod nebom, dasi niti senca nisem tvoje krepkosti. Težko vlečeš voziček, da ti pokajo kosti in žile; prav ti je, izmeček!« Tako se poslovli ščene, a pes odide mirno svojim potem. —

Večerne sence so se raztegnile z gorâ po vsi dolini, na vasi je že vse spalo. Le zdaj pa zdaj se je razlegel pasji lajež skozi nočno tišino. Lajal je velik mesarski pes okoli hiše koncem vasi. »Dober večer«, seže mu v lajanje cvileč in proseč glas. »Kakor vidim, ti imaš prav dobrega; navečerjal si se do sita in zdaj polajaš včasih za zabavo. Pa poglej mene, gladi se tresem kakor trepetlika, ves dan nisem dobil niti jednega izdatnega založaja, povsod me podé in kamenje mečejo ža meno. Usmili se in reši me pogina, ostala ti je koščica od večerje, daj mi jo oglodati.« Pes pogleda potanje in izpozna ščene, katero je davi tako preširno govorilo. A kljubu temu se ga usmili rekoč: »Tam pri moji hišici dobiš dovolj hrane, le idi tja. Samo skrbi me, da-li bodo dišali »izmečkovi« odmečki tebi, ki mi živiš noč in dan prost, kakor riba v vodi, kakor ptica pod nebom!«

Gr. Gornik.

Želje belokranjskega dečka.

Da bi groše
Tri samo imel,
Pa z očetom
Na semênj bi šel.
Tam si kupil
Bi kriljak-zajčjak*)
In krog njega
Lep spreminjast trak.
In za trakom
Pávovo peró
S stó očesci
Kakor luč svetló.
Kupil bi si
Pas rudéč, širok,
Dve zaponi,
En predál globòk.

Vanj si pipec
Oster spravil bi, —
To domá se
Z njim postavil bi!
Kupil bi si
Orglice lepé,
Glasne, zvočne,
S piski v dve vrsté.
Ko se vrnil
Bi v domačo vas,
Sredi nje bi
Zaigrál na glas:
„Glejte, kaj sem
Kupil si stvari,
In vse skupaj
Le za groše tri!“

*) Kriljak-zajčjak je klobuk iz zajaje dlake.

Smiljan Smiljanič.

LISTJE IN CVETJE.

Odgonetke ugank v 7. številki:

1. Sok, pok, jok, lok. — 2. Pust — post.
— 3. Jesen — jésen.

(Prav sta uganila: Albert Nendl in Herbert Kartin, učenca pri sv. Juriju ob j. želez.)

Kdo vé:

11. Ali je to vedeževanje, če rečem: „Jutri bode jako lepo vreme, ker se nocoj tako krasno žari na zahodu.“

12. Ali res „pada“ rosa in slana, kakor dež in sneg?

Odgovor na vprašanji v zadnjem listu:

9. Na zakon »vstrajnosti« se opira premnogo jako znamenitih pojavov, katere v lažji pregled po sličnosti razvrstimo v več skupin. I. Težak voz se na prvo premakne le z velikim naporom, potem pa ga je lažje peljati, ker je treba odstraniti le zapreke premikanja. Iz istega vzroka se z velikim zvonom težko zazvoni, a potem je lahko zvoniti, ko je zvon v teku itd. — II. Reči, katere so v hitrem teku, je težko ustaviti, ker hočejo z jednako urnostjo še dalje hiteti, n. pr. veliko kolo pri strojih, železnični vlak, igrača s takozvanim »volkom« itd. Človek, ki je hitro tekel, pade naprej, ako se hipoma ustavi, ker telo mu hiti še dalje, noge pa so že obstale. Če hočemo skočiti čez kako višino ali širino, moramo se zaleteti, da spravimo telo v tako hitrost, ki je potrebuje za čas preskoka. Če hočemo dobro udariti, zamahnemo; ako pa nasprotnik hitro umakne, n. pr. roko z mize, ko smo ga hoteli udariti, udarimo se sami ob mizo, ker ne moremo svoje roke udržati pravočasno. Jako nevarno je komu stol izpodmakniti, kadar se useda, ker se ne more udržati in pade jako občutno na tla. Še zajcu pripisujejo tako-le modrost: kadar mu je pes že blizo za petami, skoči v stran, in pes, ki ni pričakoval kaj takega, leti še nekaj časa v ono smer, kakor se je bil zaletel, zajec pa je med tem že precej na dobičku; ko pa pride zopet v nevarnost, lahko zopet ponovi svojo umetnost. Kaj ne, saj jednako tudi ti narediš, če hočeš, da te ne more kdo ujeti. — III. Ako zadene hitro se premikajoče telo le ob jeden kos kakega drugega še mirno stoječega telesa, lahko se kaj odtrga, raztrga ali zdrobi, ker se vse ne more z isto hitrostjo premakniti; ako se z veliko silo od blizo ustrelj v šipo, naredi se le okrogla luknja, vse drugo ostane celo; če zadene hiter voz ob kako večjo reč, odtrga je nekaj, ali pa se vozu odlomi konec osi; kadar hočejo konji težak voz hitro premakniti, rado se kaj utrga; pri železničnem vlaku se ne sme samo jeden vagon

zavirati, ker bi poprejšnji prehudo potegnili, zadnji pa prehudo pritisnili i. t. d. — IV. Ako hitro izpodmakneš podlogo izpod kake reči, obleži kar tam na mestu: če položiš krajcar na trd papir nad kozarcem, pa papir hitro potegneš, pade krajcar v kozarec; pek položi hleb na konec loparja, potisne v peč in hitro izpodmakne lopar, da hleb obleži tam, kamor ga je hotel položiti na razbeljena tla; zelo nevarno je, hitro stol izpodmakniti sedečemu človeku itd. — V. Ako se dve ločljivi reči s hitro silo premakneta, pa se samo zadnja ali spodnja hipoma ustavi, hiti sprednja ali zgornja še dalje z isto silo: tako sem že pojasnil škropljenje in prav tako se dá še pojasniti metanje, suvanje, kidanje itd.; ako se voz hitro ustavi, lahko padeš naprej (če se pa miren voz urno premakne, omahneš nazaj), tako se lahko zgodi tudi jezdecu itd.; sekira se na toporišču pritrđi, ako z nasprotnim koncem udariš ob kako trdo stvar; zamašeno cev odmašiš, če siloma tolčeš ob njen konec itd. — VI. Ako se ob kako debelo reč krepko udari, se udarec ne čuti kaj prida na drugi strani, ker se po udarcu le bližnji deli stresejo in premaknejo, daljni pa ostanejo mirni: zidar lahko razbije trd kamen, in vendar ne čuti udarca; most, ki ima jako debel zid, je zato tako trden in varen, ker tudi najtežji voz pritisne le najbližje dele, vsi bolj oddaljeni deli mostu pa ostaneje v svojem »vstrajnem« miru.

10. Najprej moram pojasniti onim mladim čitateljem, kateri niso iz Notranjskega ali Doljenskega, da »hoja« je toliko, kakor jelka.

Sicer sta hoja in smereka sorodnici in spadata v jedno in isto vrsto storžnjakov, a vendar se razlikujeta nekoliko med seboj. — Hoja ima vedno gladkejšo deblo od smereke. Vrh tega so njene igle na zgornji strani temnozeleni, spodaj pepelaste, na konci razcepljene in večkrat dvorobate; a smereki so lastne na obeh jasnih straneh zelene, na konci tope igle. Posebno pa se ločita po sadu: hoja ima svetlejši in liki sveče kvišku obrnjene, smereka pa rujave in viseče krče. Celu v lesu vlada mala razlika. Ker raste hoja hitrejše od smereke, njen les tudi ni tako gost in trpežen, ko smerekov. Navadno ima hoja tudi daljše in vitkejše deblo od smereke. Zato nam daje smereka trpežne deske, hoja pa lepe in dolge hlode za razne stavbe. P.

Listnica.

G. J. S. na T. Psmice: „Revica“, „Zvečer“, „Materina želja“ vsled nedostatne oblike niso zrele za natis. — G. F. L. v V. Vaših proizvodov leži še dokaj nenatisnjenih v našem uredniškem predalu. Ne zamerite; vsi boljšajo za občo boleznijo — slabo obliko. Da pritrgete svojim pesmicam nekoliko na klistosti in dodaste kakóvosti. — Pa bi šlo, da bi bilo veselje! Ne verjamete? Poskusite! — Pozdrav! V.

„Vrtec“ izhaja 1. dné vsacega meseca in stoji s prilogo vred za vse leto 2 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 30 kr. Upravništvo „Vrtčev“, sv. Petra cesta št. 6. — Uredništvo sv. Petra cesta št. 76, v Ljubljani.